

Баконій Золтан Степанович

(1916-1989)

Лауреат премії ім. К.Ушинського, заслужений вчитель України. Чудовий педагог і наставник, ентузіаст-подвижник, невтомний пропагандист Закарпатської школи живопису.

Народився Золтан Степанович Баконій у с.Невицьке. На будинку, де народився і проживав, з ініціативи інтелігенції села, а саме вчителя Миколи Вагери, встановлено меморіальну дошку.

Педагог з великої букви Золтан Степанович Баконій заснував студію образотворчого мистецтва в Ужгороді, якою керував 43 роки. Колишні вихованці студії образотворчого мистецтва нині — відомі художники, архітектори, лікарі та ін. Серед них заслужений художник України Василь Скакандій, Володимир Павлишин, Сергій Біба, Олександр Наурсков, Вікторія Манайло-Приходько, талановита внучка славного митця Федора Манайла та багато інших.

Та аура, той заряд, та доброта, яку випромінював Баконій, огортала всіх: це був педагог від Бога. Завдяки регулярним дитячим пленерам я вже тоді побував з етюдником у Ставному, Нижніх Воротах, Колочаві. Тоді в Богдані я вперше побачив живих бокорашів. Одне слово, незабутні враження. До того ж Баконій запрошував на ці пленери і Бокшая, і Манайла, і Кашшая, і Шолтеса, і Петкі. Ясна річ, що світилами вони стали для мене пізніше.» **(Василь Скакандій.** <http://zakarpattya.net.ua/news/31650.html>)

Я досі згадую його заняття. Ми всідалися за великий стіл, Баконій давав нам папір, пензлі — і малювали. Потім показуєш йому зроблений етюд, він дивиться і зауважує, що хтось зробив їх за цей час 10. Наступного дня посилено працюєш, приносиш уже 8—10. А він: "Молодець! Але глянь, той приніс один, зате який!" І так не знаєш, що робити, — чи багато, чи добре (сміється — авт.), у нас було постійне змагання. Я дуже вдячний Золтану Степановичу за все. Він не лише дав нам ази рисунка, ліплення, а й згуртував нас. І наші батьки з ним, до речі, дружили, а його дружина Олена Петрівна готувала студійцям їсти, коли виїздили на пленери. Зараз його вихованці є і в Англії, і в Америці, і в Німеччині. Деколи наскоком приїздить. **(Владислав Ганзел.** <http://gazeta-uzhgorod.com/?p=276>)

Мені пощастило побувати в його літньому таборі, що розгорнувся у Сваляві. Вчився там різним видам образотворчого мистецтва того пам'ятного 1980 року, коли була Олімпіада в Москві та помер Володимир Висоцький.

- Вважаю, - продовжив по хвилі задуми Валерій Іванович, - що остаточно сформував у мені бажання все життя займатися різьбою по дереву вплив старших людей-митців, істинних творців людських душ - Золтана Баконія, Михайла Зейкана. Вони ніколи ні на кого не підвищили голос, давали можливість проявитися істинному «я» кожної людини, а не тиражували мистецьких зомбі з певним набором технічних навичок. **(Валерій Федурця.** <http://www.ua-reporter.com/novosti/42382>)

А храмами я захопився ще тоді, як займався в художній студії. Наш учитель Золтан Баконій досить часто возив нас на пленери, під час яких ми знайомилися з народною архітектурою і

малювали дерев'яні церкви. Пам'ятаю, тоді вони зачаровували мене своє похмурістю, темним силуетом й архаїчністю. Звісно, в ті часи захоплення нашого вчителя церквами було дещо небезпечним, але я вдячний, що він не побоявся познайомити нас із цією красою. (Михайло Сирохман. <http://zakarpatty.net.ua/loadnews.asp?id=20917>)

Цих спогадів безліч - цілі покоління митців упродовж десятиліть залюбки навчалися в унікальній школі образотворчого мистецтва під незмінним керівництвом **Золтана Степановича**.

В ужгородському Палаці для дітей і юнацтва (Падіюн) традиційно відбувається щорічна тематична виставка-конкурс "Мій мальовничий край", присвячена річниці від дня народження засновника студії образотворчого мистецтва Золтана Баконія. Керує роботою студії образотворчого мистецтва імені Золтана Баконія Ужгородського палацу дітей та юнацтва Ангеліна Турак.

Волощук А.В.

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/N132/N132p003-009.pdf

ПРАКТИКА РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ У ТАБОРАХ „ЮНИЙ ХУДОЖНИК” НА ЗАКАРПАТТІ В 1970-1980-Х РОКАХ

Анотація. В статті аналізується досвід роботи таборів „Юний художник” на Закарпатті, ініціатором яких був відомий художник-педагог З.Баклій, в контексті напрацювання його авторської мистецько-педагогічної системи позашкільної художньої освіти. Дана форма успішно довела свою ефективність в умовах соціокультурного середовища Закарпаття 1970-х – 1980-х років. Актуальним є подальше вивчення і відновлення даного досвіду у педагогічній науці і практиці.

Загально визнаною на початку XXI століття залишається потреба збереження та зміцнення гуманістичних засад суспільства, що однаковою мірою покликані охоплювати усі вікові категорії. Цей складний і багатоплановий процес започатковується у дитячому віці і невпинно має тривати продовж усього життя індивіду. Синтез педагогіки та мистецтва на початковій стадії формування гуманістичної свідомості дитини здатний запропонувати багатоваріантність форм і методів розвитку творчих здібностей школярів як важливого елементу світоглядно-

духовного розвитку особистості. Необхідним вбачається піднесення ролі педагога, вчителя, вихователя на новий якісний рівень, який би відповідав зазначеним потребам суспільства. Сучасна педагогічна наука має можливість спертися на досвід роботи визначних педагогів минулого, які були здатні демонструвати вагомі здобутки в цій сфері свого часу.

Зусиллями автора статті з позицій сучасності продовжується вивчення та узагальнення педагогічної спадщини Золтана Баконія, який в 1946-1989 роках беззмінно очолював художньо-мистецьку студію Ужгородського палацу піонерів (нині Палац дітей та юнацтва). Його безцінний доробок частково збережений учнями та послідовниками, та все ж деякі форми, як то робота таборів „Юний художник” вже два десятиліття, на превеликий жаль, не практикуються. Проблеми відновлення їх роботи гальмуються здебільшого чинниками організаційного характеру, а не особистісного. Тому дана стаття має не лише історико-педагогічне, а й мотиваційно-прикладне значення – доцільність відновлення діяльності дитячих художніх таборів як безцінного елементу роботи по всебічному вихованню дітей та юнацтва в умовах позашкільної освіти. Окремих аспектів діяльності таборів „Юний художник” як науково-педагогічної проблеми торкалися у попередні десятиліття ряд дослідників. Серед них – А. Васильєва [17], І. Голод [18], І. Небесник [28], П. Ходанич [35]. Всі вони вкрай позитивно оцінювали результати застосованих З. Баконієм освітньо-мистецьких методик і зазначали нагальну потребу подальшого вивчення і застосування цього досвіду. Сам З. Баконій узагальнював власний досвід у низці методичних збірок [2,3,4,8,11,12] та публікацій у періодичних виданнях [1,5,6,7,9,10]. Крім того, здобутки юних студійців регулярно були в полі зору громадськості, свідченням чого були непоодинокі газетні та журнальні відгуки [13,14,15,16,19,22,23,24,25,26,28,32,33,36,37]. В той же час, узагальнююче, всебічне дослідження педагогічної спадщини З. Баконія на сьогоднішній день відсутнє.

Загальним підсумком роботи З.С. Баконія стало залучення до роботи в студії понад 8 тисяч вихованців; участь студійців у художніх виставках дитячої творчості у 50-ти країнах світу, де вони неодноразово були відзначені грамотами і цінними призами; художнє професійне становлення понад 500 вихованців, які по завершенні навчання у вищих художніх закладах Львова, Києва, Москви, Одеси, Харкова, стали професійними художниками, скульпторами, архітекторами, мистецтвознавцями. Цими досягненнями студія пишалася, завдячуючи багатоманітності форм і методів роботи, індивідуалізованому підходу до своїх вихованців невтомного педагога-новатора Золтана Баконія.

Продовж 1950-х – 1960-х років З.Баконій практикував щорічні творчі екскурсії в мальовничі райони Закарпаття, де в співпраці та під керівництвом досвідчених видатних художників краю шліфувалися грані дитячих художніх талантів. „Ці екскурсії прищеплювали почуття прекрасного, збагачували кругозір, знайомили з життям народу, розвивали любов до природи” [10]. Але такі пленери залучали не всіх студійців (переважно учасників обласних і республіканських виставок дитячої художньої творчості), охопити всіх бажаючих було неможливо. Тоді виникла думка про організацію спеціалізованого табору мистецького спрямування „Юний художник”, який би працював під час літніх і зимових канікул і в якому могли б поєднувати творчість з відпочинком більша кількість талановитих і здібних дітей. До того З.Баконій зауважував, що „образотворче мистецтво – це один з важливіших видів естетичного, морального виховання підростаючого покоління, воно входить в комплекс тих видів виховання, без яких неможливе виховання у дітей загальнолюдських цінностей” [12]. Робота першого в Україні профільного табору „Юний художник” розпочалася з 1967 року. Ініціативу керівника образотворчої студії Ужгородського Палацу піонерів З. Баконія підтримали Інститут удосконалення вчителів, обком профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових установ Обласної ради профспілок. Базою їх проведення ставали школи-інтернати Перечина, Сваляви, Нижніх Воріт, освітні установи Великого Березного, Липчі [3].

У педагогічній спадщині З. Баконія одними з ключових є аспекти організації роботи та методики навчання у таборах „Юний художник”. Узагальнені ним ідеї носять системний характер і залишаються актуальними сьогодні. Однакова увага педагогом приділялася вибору та забезпеченню приміщень для табору, обладнання, оформлення кімнат, підбору педагогічних

кадрів, організації навчальних занять та дозвілля. „Працівникам таборів, в першу чергу, потрібно забезпечити приміщення, де будуть проводити свої заняття діти, необхідним матеріалом, інвентарем, художньо оформити територію табору та кімнати. В розпорядженні юних художників повинні бути світлі і просторі навчальні класи, актовий зал, бібліотека, типовий спортивний зал, приладдя для творчої роботи (етюдники, спортивні стільчики, матеріали: акварельні і гуашеві фарби, пензлі, рисувальні альбоми, кольоровий папір, пластилін тощо). Для проведення лінійок, фіззарядок в диспозиції дітей повинен бути підготовлений спортивний майданчик з різним знаряддям, настільний теніс, футбольне, баскетбольне поле” [34].

Загалом табір „Юний художник” був „своєрідним, невеличким містечком творчої молоді Закарпаття — юних художників, а згодом і літераторів, які подружилися з пензлем та фарбами і водночас захоплювалися крилатим поетичним словом” [30]. Це був єдиний табір такого типу не лише в краї, але й у республіці. „Співдружність юних художників і літераторів відродно позначилась на їх праці і відпочинку. Краса поезії, живопису, скульптури ще глибше відкрилась перед ними” [27]. Гармонійно доповнювало творче піднесення талановитої дітвори і місце розташування табору. „Чудова природа, чарівні карпатські краєвиди — все це складає велике враження на юних художників” [20]. В таборі відпочивали і розвивали свої творчі здібності переможці міських, районних та обласних конкурсів на кращий малюнок, олімпіад з образотворчого мистецтва, а також учасники республіканських, всеукраїнських, міжнародних виставок дитячої художньої творчості. У 1977 році табір був перетворений на республіканський, завдяки чому сюди почали приїздити юні таланти з Києва, Харкова, Дніпропетровська, Сімферополя, Луганська, Донецька, Житомира, Полтави, Вінниці, Сум, Миколаєва, Херсона, а також Північної Осетії. Лише в 1981 році в таборі відпочивало понад 700 юних художників [7]. Завдяки тодішнім добросусідським відносинам Закарпаття із Східнословачьким краєм Чехословаччини, традиційним став обмін групами дітей для відпочинку та творчості. Головною передумовою цих контактів було подібне соціокультурне середовище, адже Пряшівщина була і залишається одним із культурно- адміністративних центрів української громади у ближньому для Закарпаття зарубіжжі. Перебування закарпатських дітей у таборі м. Пряшів (Чехословаччина) і відповідно словацьких в Закарпатті становило 18 днів [31]. Учасники цих таборів і по сьогодні з щирою теплотою згадують чудові миті, проведені в унікальній атмосфері дитячої творчості.

Сам З. Баконій так відгукувався про своє „дітище”: „Табір „Юних художників” – це колектив дітей, об’єднаних спільними інтересами до образотворчого мистецтва. Це своєрідна художньо-творча лабораторія, в якій програма роботи здійснюється на основі принципу єдності навчання і виховання, пов’язаних з творчим розвитком дітей, в якій керівна і спрямовуюча роль належить педагогу” [12]. Табірне життя було наповнене пізнанням раніше невідомих секретів майстерності пензля, знайомством з талановитими однолітками, грою, романтикою. До особливостей табору можна віднести, крім породження яскравого емоційного творчого піднесення, ще і широкий вибір цікавих видів діяльності, які базувалися на розвитку дитячої ініціативи і самодіяльності, – багатство колективних творчих справ, до яких залучалися всі учні. Звертаючись до педагогічних задумів З. Баконія та його педагогів-однодумців, переконуємося у глибокій і ґрунтовній мотивації їх діяльності. „Основне завдання табору юних художників – розвиток художньо-творчих здібностей дітей засобами різних видів образотворчого мистецтва. Необхідно прищепити дітям любов до прекрасного, навчити їх працювати за законами краси, добре розбиратись у мистецтві, вміти дати об’єктивну оцінку тому чи іншому художньому твору. Ми не переслідуюмо мету виростити з вихованців професійних митців, хоча добра частина ними й стане. Головне — привити їм розуміння прекрасного. Для цього на заняттях в основному практикуємо малювання з натури предметів домашнього вжитку, натюрмортів, портретів людей, пейзажів” [13]. Як результат, перебування у таборі ставало добрим поштовхом до вдосконалення навиків любителів пензля, адже кожного дня проводилася змістовна, цікава і активна роботи з організації творчого самовираження вихованців. Своєрідним девізом педагогічної діяльності звучить думка А. Петера, колеги З. Баконія, що „ми покликані вчити

дітей умінню бачити красу у всьому — навколишній природі, творінні людських рук, людських стосунках. Лише тоді, підрісши, вони житимуть і творитимуть за законами прекрасного” [30].

Будь-який геніальний задум неможливо реалізувати без команди однодумців. Талановитий педагог і новатор З.Баконій був здатний згуртувати навколо себе не менш яскравий педагогічний колектив. Він вважав, що дитячі заклади мають високий виховний ефект, а педагог буде користуватися авторитетом у дітей у тому випадку, коли він володіє високими моральними якостями, достатнім рівнем знань. „Діти люблять педагогів, в яких вони бачать людей справи, висококваліфікованих спеціалістів, вони віддають перевагу більш чуйним і добрим людям” [10]. Саме діяльність таборів викристалізувала плеяду педагогів-художників Закарпаття: заслуженого учителя УРСР А.Б.Петера, відмінника народної освіти С.І. Липчея, викладачів І.І. Гудачка, В.І. Катрича, А.О. Бачинську, Й.Д. Бачинського, А.О. Мигович, А.А. Турак. До роботи долучалися випускники Ужгородського училища прикладного мистецтва, працівники Мукачівської дитячої художньої школи – колишні вихованці табору, які не поривали зв'язок з табором, у якому колись займалися. Такий кадровий підхід давав хороші результати в проведенні творчого процесу, педагоги були добре обізнані з специфікою роботи у художньому таборі і змістом занять з юними художниками. Педагоги-художники докладали чимало зусиль, щоб урізноманітнити навчально-виховну роботу, використовуючи в своїй педагогічній діяльності різні форми і методи. Координуючи їх роботу, З.Баконій прагнув підпорядкувати її принципу єдності навчання і виховання. „Будь-яка робота в таборі, чи то заняття образотворчим мистецтвом, чи то проведення масових заходів, повинні бути пов'язані з творчим розвитком дітей. Вся робота в таборі повинна бути спрямована на ідейне, моральне, фізичне і естетичне виховання учнів. Тільки в комплексі згаданих видів роботи можна виховати людину повноцінну, всесторонньо розвинену. Тому робота художника-педагога, вихователя, вожатого є однаково важливою, рівнозначною і необхідною” [7]. Методична програма роботи була насиченою і складалася з різних видів образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва – це малювання з натури і по пам'яті, тематична і декоративна композиція, ілюстративне малювання і знайомство з творами мистецтва, з видатними художниками. Свої роботи юні художники виконували у різних художніх техніках: акварелі, гуаші, темпері, олійними фарбами, пастеллю, кольоровою крейдою, тушшю, вивчали більш складні техніки ліногравюри, аплікації та мозаїки з паперу, графографії, вітражу, займалися інтарсією, вишивкою, чеканкою, ліпили з пластиліну і глини. „Діти шукають десятки відтінків, поєднують їх у фантастичні кольори, щоб створити все, що побачили” [29]. Велику роботу в таборі проводив заслужений майстер народної творчості УРСР, гончар із села Вільхівка Іршавського району В.І. Газдик, який протягом зміни вчив дітей гончарній справі в спеціально створеній для цього майстерні [29].

В арсеналі форм роботи табору також відзначалися ініційовані З. Баконієм вечори, присвячені творчості видатних художників з показом репродукцій картин, діафільмів, діапозитивів, які мали за мету ідейне, моральне, художнє і загальне виховання учнів. „Під час перебування в таборі діти ознайомилися з кінофільмами „Джоконда”, „Ермітаж”, „Дрезденська галерея”, які після перегляду колективно обговорювалися; була проведена відповідна вікторина на тему „Чи знаєте ви мистецтво?” про знання життя художників і їх полотен” [9]. Захоплювали учнів і культпоходи у картинні галереї та мистецькі виставки майстрів пензля, графіки, скульптури, кераміки, де на роботах митців діти знайомилися з технікою живописної передачі простору, об'єму, кольору предметів оточуючого світу. Зорові враження давали багатий матеріал для художньої творчості [7]. Доброю традицією у планомірній роботі по залученню учнів в світ мистецтва ставали зустрічі з видатними художниками Закарпаття, екскурсії до їх майстерень. Такі зустрічі западали в душі учнів і водночас, спонукали до співпраці із студією і таборами професійних художників – А. Кашшая, В. Свида, А. Коцку, Г. Глюка, І. Шутева, З. Шолтеса, В. Микиту, Е. Кондратовича, В. Габду та інших. Своєрідним підсумком творчості дітей були виставки кращих малюнків, скульптури, вишивки, художньої різьби по дереву та кераміки. На перегляди запрошувалися професійні митці, які робили аналіз творчості дітей, давали свої зауваження, поради. Лише в 1977 році за період перебування в таборі „Юний художник” дітьми було створено понад 4 тисячі малюнків, скульптур та інших виробів

декоративно-прикладного мистецтва, з яких оргкомітет відібрав для показу 800 кращих робіт, сповнених гуманізмом, сміливістю виконання, грамотністю композиційного вирішення та яскравістю кольорів. Преса відзначала, що „дитячі малюнки – це чудовий букет квітів, який пістрявить всіма барвами райдуги і чарує нас своєю красою, захоплює і дивує” [6]. Роботи юних художників, які виконувались під час перебування в піонерському таборі, продовжували експонуватися на обласних, республіканських і міжнародних виставках дитячого малюнка, високо оцінювались фахівцями. „Малюнки студійців побували на всіх континентах у більш як п’ятдесяти країнах світу. З цих подорожей вони поверталися на Батьківщину з десятками призів та дипломів лауреатів” [29]. Табір „Юний художник” на Закарпатті, завдяки перетворенню на республіканський, водночас перетворився в місце, де не лише діти, а й їх вчителі могли обмінятися досвідом педагогічної майстерності, взаємозбагатитися новими методиками, зміцнити мистецько-педагогічні зв’язки. Впродовж лише 1970-х років в таборі „Юний художник” поєднали відпочинок із працею понад сім тисяч переможців міських, районних та обласних конкурсів дитячої творчості [21].

Табір „Юний художник” відіграв велику роль у розвитку виховання підростаючого покоління, сприяв створенню найефективніших умов для професійної орієнтації учнів та самовизначення у професійній діяльності. „В таборі все злилося в єдину чашу — людська доброта, творчий пошук і велика любов до нашої Землі. Тут навчають бачити прекрасне і передавати його людям” [16].

Отже, табори „Юний художник” у 1970-х – 1980—роках, ініціатором і натхненником яких був Золтан Баконій, визначаємо як важливу структурну складову його мистецько-педагогічної системи позашкільної художньої освіти. Сама ідея їх проведення була органічно поєднана із контекстом освітньо-розвиваючого процесу, методично вірно відображала низку педагогічних принципів, що в кінцевому рахунку зумовило успішну реалізацію поставленої мети. Поза сумнівом, табори „Юний художник” унікальна як для історії української педагогіки форма освітньої діяльності. Попри універсальність і привабливість задуму, подібні табори не набули розвитку за межами Закарпаття. Вірогідніше всього, що вирішального значення набували фактори соціокультурного середовища, глибоко укорінених традицій закарпатської школи живопису, адаптованих З. Баконієм до вікових особливостей його вихованців. І допоки частково збережені його учнями і послідовниками окремі елементи даної авторської системи, є сенс і нагальна потреба відродити діяльність таборів „Юний художник” як потужний фактор спадкоємності художньо – мистецьких, естетико- педагогічних традицій Закарпаття і України.

Література:

1. Баконій З.С. В дружбі з пензлем// Зірка. – 1974. – 16 серпня. – С.3.
2. Баконій З.С. Естетичне виховання в позашкільній і позакласній роботі (Рукопис)// Особистий архів З.Баконія.
3. Баконій З.С. Звіт про роботу студії образотворчого мистецтва (Рукопис)// Особистий архів З.С.Баконія.
4. Баконій З.С. З досвіду роботи образотворчої студії при Ужгородському палаці піонерів. (Рукопис)// Особистий архів З.С.Баконія.
5. Баконій З.С. Їх малюнки – цікаві// Закарпатська правда. – 1974. – 1серпня. – С.4.
6. Баконій З.С. Красою пронизано// Закарпатська правда. – 1977. – 18серпня. – С.4.
7. Баконій З.С. Максимум заботы// Закарпатская правда. – 1981. – 1ноября. – С.4.
8. Баконій З.С. Про роботу гуртка образотворчого мистецтва Палацу піонерів (Рукопис)// Особистий архів З.С.Баконія.
9. Баконій З.С. У світі прекрасного// Молодь Закарпаття. – 1973. – 9 січня. – С.3.
10. Баконій З.С. У юних художників // Молодь Закарпаття. – 1952. – 21 вересня. – С.4.

11. Баконій З.С. Художнє виховання засобами образотворчого мистецтва в Ужгородському палаці піонерів (Рукопис)// Особистий архів З.С.Баконія.
12. Баконій З.С. Особистий щоденник // Особистий архів З.С.Баконія.
13. Бахно В. Девіз табору – творчість// Ленінська правда. – 1985. – 20 липня. – С.4.
14. Біскуп Л. Літо юних художників//Закарпатська правда. – 1971. – 11 липня.- С.4.
15. Бобик Д. Барви піонерського літа// Молодь Закарпаття. – 1972. – 12 липня. – С.3.
16. Ванденко А. Краски дитинства// Юный ленинец. – 1979. – 1серпня. – С.3.
17. Васильєва А. В каждом рисунке солнце// Методичний посібник з досвіду роботи заслуженого вчителя УРСР Баконія. – Київ. – 1975.
18. Голод І. Мистецькі студії у західноукраїнському краї // Вісник Львівської академії мистецтв. – 1997. – вип.8. – с.56-60.
19. Долгош І. Казковий світ. Розповідь про мистецьке життя в таборі юного художника// Закарпатська правда. – 1976. – 7 липня. – С.4.
20. Жиденко Н. Сонячна палітра юних// Молодь Закарпаття. – 1981. – 9 липня. – С.2.
21. Жиденко Н. Фантазія дитячого пензля // Закарпатська правда. – 1981. – 9 липня.-С.3.
22. Зимові замальовки//Закарпатська правда. – 1977. – 18 січня. – С.4.
23. Керекеш Ю. Красотой увлеченные// Закарпатская правда. – 1975. – 29 августа. С.4.
24. Ковган Л. Містечко юних митців// Молодь Закарпаття. – 1977. – 11 серпня. – С.4.
25. Коложварі Ф. Діти зображують світ// Закарпатська правда. – 1977. – 2 березня.-С.3.
26. Липчей С. Дивосвіт малюнка//Закарпатська правда. – 1984. – 22 січня. – С.3.
27. Найпавер К. Йти до джерел прекрасного// Молодь Закарпаття.-1973.-16серпня.- С.4.
28. Небесник І. Художня освіта Закарпаття в контексті розвитку художньої освіти в Україні (1945-1999 рр.). – Ужгород. – 2000. – 161 с.
29. Патрикац Л. Приходьте в диво-казку// Барвінок. – 1984. – №7.
30. Петер А. Все прекрасне – від людини// Особистий архів З.С.Баконія.
31. Попова О. Радість інтернаціональних зустрічей // Молодь Закарпаття. – 1981. – 4 липня. – С.4.
32. Романенко Н. Світ очима дітей// Соціалістична культура. – Київ. – 1975.
33. Сизов Л. У таборі юних митців// Ленінський шлях. – 1973. – 19 червня. – С.3.
34. Ужанський І. Дитяча палітра// Молодь Закарпаття. – 1976. – 10липня. – С.3.
35. Ходанич П. Формування і розвиток образотворчих здібностей дітей: з досвіду роботи заслуженого вчителя України З.С.Баконія// Всеукраїнська науково-методична конференція 23-24 жовтня 1997р. „Проблеми післядипломної освіти педагогів”. – с.202-205.
36. Шлях у світ прекрасного //Людина і світ. – Київ. – 1974.
37. Чоповдя І. Сонце в кожному малюнку// Молодь Закарпаття. – 1977. -27 жовтня.-С.4.